

Проблеми метафізики та онтології

1. Історичний розвиток понять метафізики і онтології. Як змінювалося значення термінів і проблематика?

- **Онтологія** (від грец. *οντος* – буття) – філософське вчення про буття. Поняття онтології ще із часів античності пов'язується з поняттям метафізики, яка становить серцевину філософії.
- **Метафізика** – філософське вчення про першооснови, першопричини буття.

Античність

Предмет метафізики як першої філософії визначив Арістотель, а термін що ввів коментатор Арістотеля Андронік Родоський, буквально в перекладі з давньогрецької мови означає "після фізики".

У давньогрецькій філософії метафізика фігурує під назвою перша філософія і означає науку про першооснову і кінцеву мету всього.

Середньовіччя

За часи Середньовіччя метафізик фігурує, як онто-теологія - наука про безумовне, абсолютне буття, яким є лише Бог.

Новий час

Відбувається розподіл філософії на вчення про Бога, природу й людину. Метафізика стає не просто вченням про буття, а формальним ученням про першопринципи - вступом до основних понять.

Актуалізується проблема субстанції, до якої пропонувались наступні концепції вирішення:

- матеріалізм (Т. Гоббса)
- ідеалістичний монізм (Б. Спінози)
- дуалізм (Р. Декарта)
- плюралізм (Г. Ляйбніца)

Просвітництво

Х. Вольф розглядає метафізику як теоретичну філософію. Він поділяє її на загальну(онтологію як учення про буття) та спеціальну, яка поділяється на:

- космологію (учення про світ)
- психологію (учення про душу)
- теологію (учення про Бога)

І. Кант висуває ідею трансцендентальної філософії, що зосереджується на можливостях досвіду та знань, виходячи за рамки емпіричного досвіду

XX ст

М. Гайдеггер здійснює “онтологічний поворот”, тлумачить метафізику як дослідження, що виходить за межу суцього

Метафізика - це запитування понад суще, за його межі, таким чином, ми отримуємо після цього суще для розуміння як таке й у цілому

Онтологія вивчає буття як суще, а метафізика – основні умови буття

Онтологія в цей період набуває екзистенційного виміру, досліджуючи людське буття, його зв'язок із часом, мовою й небуттям.

В цей період сутнісно онтологія є антропологічною, через що частину питань буття тлумачить через буття людини та її існування, через це мова постає як онтологічна категорія.

Гадамер визначає мову горизонтом герменевтичної онтології

"Буття, яке може бути зрозумілим, є мовою"

2. Закони метафізики і діалектики.

Метафізика:

Метафізика розглядає явища як сталі, ізольовані та незмінні, поза їх розвитком і внутрішніми суперечностями.

- Закон тотожності: кожна річ є тотожною самій собі ($A=A$)
- Закон несуперечності: Жодне твердження не може бути одночасно істинним і хибним, що виключає наявність суперечностей у природі та мислені
- Принцип причинності: будь-яке явище має свою причину

Класична середньовічна метафізика спирається також на трансценденталії - єдине, істинне, благе, які окреслюють єдність буття.

Діалектика:

Діалектика розглядає світ у постійному русі, розвитку та взаємозв'язку протилежностей.

- закон єдності та боротьби протилежностей: кожна річ містить у собі протилежні сторони, які взаємодіють, борються й утворюють джерело розвитку.
- закон переходу кількісних змін у якісні: коли накопичується певна кількість змін, відбувається стрибок - виникає нова якість

- закон заперечення заперечень: нове приходить на заміну старому, при цьому зберігає його позитивні елементи

3. Проблема буття і небуття. Чому «ніщо»/»небуття є парадоксальним поняттям?

Поняття «ніщо» або «небуття» є парадоксальним, тому що, за законами класичної логіки, воно не може існувати, а отже, не може бути предметом мислення. Проте у філософії «ніщо» відіграє ключову роль у розумінні буття: саме через протиставлення «буття - небуття» ми досягаємо сам факт існування.

Вперше “Ніщо” було окреслене Парменідом:

Небуття не існує, оскільки якби воно існувало, то було б частиною буття, отже, не було б небуттям.

Тому поняття “ніщо” виконує функцію визначення суцього - суще як протилежність ніщо.

Щодо сучасного формулювання, воно було визначене Гайдеггером:

Людське буття може вступати у відношення до суцього лише тому, що воно виступає в Ніщо. Ніщо нищить.

Тобто, Ніщо - це горизонт на тлі якого проявляється все, що є.

Ніщо та екзистенція

- Сартр пов’язував Ніщо зі свободою людини: “Свобода дозволяє обирати буття, яке тому і стає осмисленим, що через неї проходить у буття”
- Сучасна онтологія дедалі частіше звертається до проблеми небуття або ніщо, яке визначається завдяки екзистенціалам, наприклад тривога, що пов’язана з безпредметним переживанням скінченності

та усвідомленням того, що людина може не бути. Тілліх зазначив:

“Тривога - це екзистенційне усвідомлення небуття”

- Для людини відносність буття обумовлене скінченністю її життя, яке наповнює екзистенцію, коли осмислено проживається. А. Аврелій першим виявив парадокс часу, що минулого та майбутнього не існує, воно усе належить до теперішнього - минуле у спогадах, майбутнє в очікуваннях

4. Проблема реальності. Чому цю проблему називають «скандалом у філософії»?

Проблема реальності, або питання, як наші ідеї, слова та думки співвідносяться із зовнішнім світом, є однією з центральних у філософії. І. Кант назвав цю ситуацію "скандалом у філософії" через нездатність класичної філософії довести існування зовнішньої реальності та гарантувати, що наше пізнання не є ілюзією.

Як приклад, можна навести аргумент Декарта про злого генія: Декарт припускав, що може існувати деякий злий геній, який обманює наші відчуття, що ставить під сумнів існування зовнішнього світу.

Інший приклад для цієї проблеми - історія “Мізки в банці”, в якій говорилося про людський мозок під’єднаний до комп’ютера, що створює ілюзію зовнішнього світу. Ми не можемо зсередини свого досвіду відрізнити «реальність» від «симуляції».

Підсумовуючи, проблема реальності є скандалом, бо вона показує межі людського пізнання і наголошує, що ми не можемо безпосередньо довести існування світу поза свідомістю

5. Проблема субстанції. Які існують основні варіанти вирішення філософами проблеми субстанції?

Як уже зазначалось у відповіді на перше питання, проблема субстанції актуалізувалась у період Нового часу і стосувалася питання: що є основою всього сущого? Філософи пропонували різні концепції: ідеалістичний монізм, матеріалістичний монізм, дуалізм і плюралізм.

- Ідеалістичний монізм (Спінози): існує одна єдина субстанція, якою є Бог або Природа. Вона є одночасно духовною та матеріальною, проявляючись через нескінченну кількість атрибутів.
- Матеріалістичний монізм (Гоббса): єдиною субстанцією є матерія. Все суще, включаючи думки та свідомість, є проявом матеріальних процесів.
- Дуалізм (Декарта): стверджував, що існує дві незалежні субстанції:
 - Мисляча (дух, свідомість)
 - Матеріальна (матерія, тіло).
- Головна проблема дуалізму постала в поясненні взаємодії цих двох окремих субстанцій
- Плюралізм (Ляйбніца): його ідея полягала в тому, що світ складається з нескінченної кількості простих неподільних духовних субстанцій, які він найменував монадами. Кожна монада відображає всесвіт по-своєму і не взаємодіє безпосередньо з іншими, але всі разом створюють гармонійний світ.

6. Проблема першопочатку світу, виникнення/творення і еволюції. Філософські докази буття Бога.

Античність

В античності виникає пошук єдиного начала (першоначала) для різноманітних явищ світу. Елейці стверджували єдність буття, заперечуючи множинність.

Атомісти (Демокрит, Левкіпп) бачили світ як нескінченну варіативність неподільних атомів.

Платоніки вбачали онтологічну основу в ідеях, що забезпечують єдність множинних чуттєвих речей.

Середньовіччя

Проблема першопочатку світу тісно пов'язувалась із Богом. Метафізика ставала онто-теологією — наукою про абсолютне буття.

Середньовічні філософи розробляли філософські докази існування Бога, які пояснювали першопричину світу:

Онтологічний доказ - Бог існує за визначенням як найвища сутність.

Космологічний доказ (аргумент від причинності) - існує перша причина всього сущого.

Телеологічний доказ - світ упорядкований, значить є розумна причина (Бог).

Новий час

Філософи намагались пояснити першопочаток світу через субстанцію та її модуси

- Декарт: Бог створив світ, взаємодія матеріальної та мислячої субстанцій.
- Ляйбніц: монади як первинні субстанції забезпечують гармонійний світ, створений Богом.
- Спіноза: світ і Бог є єдиною субстанцією, творіння і природа невіддільні.